

YAZILI ANLATIM

İÇİNDEKİLER

- Yazılı Anlatımın Özellikleri
- Yazma Süreci
- Yazıda Plan
- Yazılı Anlatım Teknikleri

HEDEFLER

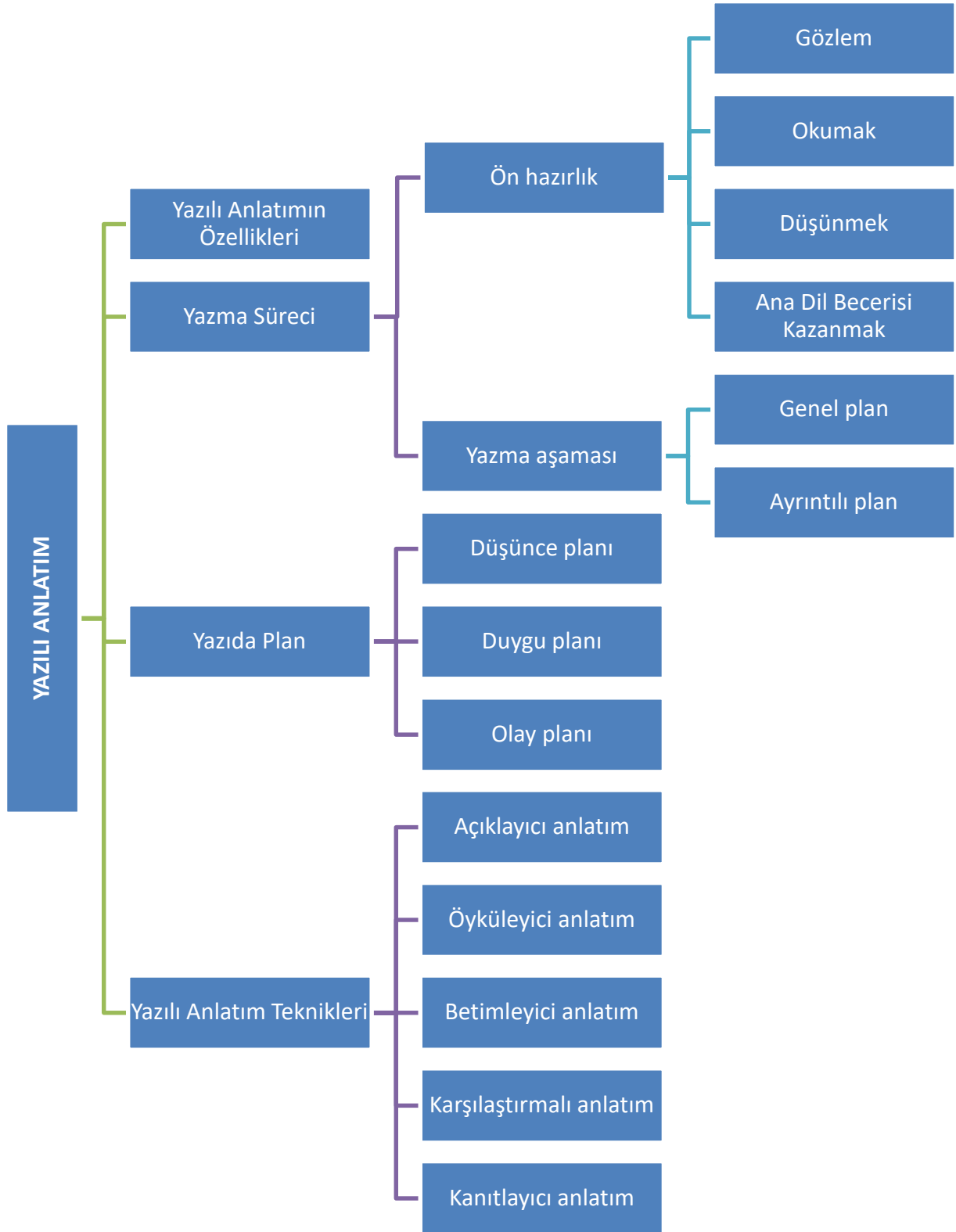
- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
 - Yazılı anlatımın özelliklerini kavrayabilecek,
 - Yazma sürecinde karşılaşılabilecek problemleri çözmeyi öğrenebilecek,
 - İyi yazı yazabilmenin ilkelerini öğrenebilecek,
 - Yazılı anlatımın aşamalarını öğrenebileceksiniz.
 - Yazılı anlatımın teknikleri hakkında bilgi edinebileceksiniz.

Atatürk Üniversitesi
Açıköğretim Fakültesi

TÜRK DİLİ II
Prof. Dr. Lokman
TURAN

ÜNİTE
4

GİRİŞ

Daha önce de değinildiği gibi insan, toplumsal bir varlıktır ve toplumsal bir varlık olmanın ilk şartı da diğer insanlarla iletişim kurmaktır. İletişimde dili kullanan insan için konuşma ve yazma, en temel araçlardır. Güçlü sosyal bağlantılar ve sağlam bir iletişim kurabilmek için okuma ve yazma araçlarını etkili bir şekilde kullanmak gerekir. Bu iletişim kanallarını doğru ve güzel kullanma becerisine sahip olmak, günümüzde kişisel gelişimin de önemli bir parçası hâline gelmiştir.

İnsanoğlunun kullandığı en etkili iletişim kanalı dildir. Alıcı ve vericilerin bu kanalı etkili bir şekilde kullanabilmesi için öncelikli olarak, anlama ve anlatım becerilerini geliştirmeleri gerekir. Teknoloji ne kadar gelişse de iş dünyasındaki başarı, karmaşık meseleleri *anlama* ve karmaşık fikirleri açıkça *anlatabilme* kabiliyetine giderek artan bir şekilde bağlı olacaktır. Anlama ve anlatma yeteneklerinin gelişmesinde en büyük etkenin kitap okuma etkinlikleri olduğu da unutulmamalıdır.

Buradan hareketle dilin, anlama ve anlatma süreçlerini kapsayan bir etkinlik olduğunu söyleyebiliriz. Anlama süreci “dinleme” ve “okuma” etkinliklerini, anlatma süreci ise “konuşma” ve “yazma” etkinliklerini içermektedir. Bu dört etkinlik, dört temel dil becerisi olarak adlandırılmaktadır. İyi iletişim kurmanın öncelikli koşulu, bu dört temel dil becerisini kazanmış olmaktır.

Bu ünite de yazılı anlatımla ilgili kavramlar üzerinde durulacak, yazılı anlatımın özellikleri, yazma sürecinin aşamaları, yazıda plan ve yazılı anlatım teknikleri hakkında bilgi verilecektir.

YAZILI ANLATIM

Anlatım sürecinin bir parçası olan yazma becerisi, diğer dil becerilerine göre daha geç edinilmekte ve gündelik hayatın akışı içinde çoğunlukla ihmal edilmektedir. Konuşmayı ortalama doğumdan sonraki 6-9 ay içinde öğrenen insan, yazmayı en erken 5-6 yaşlarında öğrenebilmektedir.

İnsanlık tarihinde de yazı, konuşmadan daha sonra ortaya çıkmıştır.

İnsanlığın geçmişi milyon yıllarla ifade edilirken, yazının bu uzun zaman aralığındaki geçmişi yalnızca 5000 yılı kapsamaktadır. Bu yeniliğine rağmen yazı, uygarlık tarihinin de genel anlamda tarihin de başlangıcı olarak değerlendirilir. Zira yazı, konuşmaya göre daha kalıcıdır. İnsanlığın ortak kültür mirası konuşmadan çok yazıyla bugünlere kadar gelebilmiştir.

Yazılı iletişimin ilk örnekleri, hiyeroglif olarak adlandırılan duvar resimleridir. Daha sonra sadece somut varlıkları değil, soyut düşünceleri de iletme ihtiyacından dolayı, ses karşılığı sembollerin kullanıldığı yazı sistemleri ortaya çıkmıştır. Daha önceki ünitelerde de değinildiği gibi, tarihte ilk olarak yazı sistemini kullanan kavim de milattan önce 3000’li yıllarda Sümerler olmuştur.

Tarihte ilk olarak yazı sistemini kullanan kavim, milattan önce 3000’li yıllarda Sümerler olmuştur

Yazılı anlatımın en önemli hususiyeti kalıcı olmasıdır. “Söz uçar, yazı kalır; hatırdan kalmaz, satırdan kalır.” sözü bunu çok güzel bir şekilde anlatmaktadır. Buradan hareketle ifade etmek gerekir ki, söz nasıl uçuyorsa ondaki hatalar da uçup gitmekte ve genel olarak dikkati çekmemektedir. Oysaki yazıda yapılan bütün hatalar olduğu gibi kalmaktadır. Bu sebeple yazılı anlatımla ilgili kuralları bilmek ve hata yapmamak son derece önemlidir. Ayrıca iletişimi tam anlamıyla sağlayabilmek için de kuralları bilmek ve uygulamak gereklidir.

YAZILI ANLATIMIN ÖZELLİKLERİ

Müzyisyenler notaları ve ritimleri, ressamalar renkleri ve desenleri, edebiyatçılar ise sözcükleri bir araya getirerek bu amaca ulaşmaya çalışırlar.

Genel tanımıyla kompozisyon, parçalardan anlamlı ve güzel bütüne ulaşmaktır. Estetik kaygı ile meydana getirilen her ürün, çeşitli parçalardan oluşur. Kompozisyonu kuran kişi, bütün parçaların birbiriyle uyumlu olmasını sağlamalıdır. Kompozisyon kavramı, hemen bütün Batı dillerinde bulunmaktadır ve son zamanlarda dilimizde de yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

Kompozisyon, Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan Türkçe Sözlük'te “Ayrı ayrı parçaları bir araya getirerek bir bütün oluşturma biçimi ve işi.” şeklinde tanımlanmıştır. Güzel sanatların hemen her alanında kompozisyon kavramı karşımıza çıkmaktadır. Müzik, resim, edebiyat ve mimari gibi sanat dallarının herhangi biri ile uğraşan sanatçılar, kullandıkları parçalar hâlindeki malzemeyi en güzel bütüne ulaştırmayı amaç edinmişlerdir.

Müzyisyenler notaları ve ritimleri, ressamalar renkleri ve desenleri, edebiyatçılar ise sözcükleri bir araya getirerek bu amaca ulaşmaya çalışırlar.

Kompozisyon kavramı, öncelikle müzik terimi olarak beste yapmak anlamında kullanılmıştır. Beste yapan sanatçı notaları bir araya getirerek, bütünü yakalamaya çalışmakta, bu bütünün güzel ve etkileyici olmasını arzulamaktadır. Müzik terimi olarak bütünlük, güzellik ve etki özelliklerini taşıyan ürünler için kullanılan kompozisyon kavramı yukarıda da belirtildiği gibi diğer sanat dallarına da geçmiş, ancak taşınması gereken özellikler değişmemiştir.

Kompozisyon genel olarak bir üretim işi olduğundan, öncelikli olarak işlenecek malzemenin tespit edilmesi, daha sonra tespit edilen malzemenin belirli bir üslup çerçevesinde düzenlenmesi ve sonuç olarak ifadeye dökülmesi gereklidir.

Yazılı anlatımda başarılı olmanın, yani iyi kompozisyon yazmanın en önemli şartı da bu aşamaların eksiksiz olarak tamamlanmasına bağlıdır. Şimdi bu aşamaların başarıyla tamamlanması için gerekenleri açıklayabiliriz.

Yazma Süreci

1. Ön Hazırlık

Her işte olduğu gibi yazma eyleminde de bir ön hazırlık şarttır. Bir konu üzerinde fikir beyan etmek, açıklama yapmak veya tespitte bulunmak için öncelikli

“Dil düşüncenin evidir.”
(Heidegger)

olarak o konu ile ilgili hazırlığın tam olması gereklidir. Yazma süreçlerinden ön hazırlık aşamasını tamamlamak için öncelikle şunları yapmalıyız:

Gözlem: İnsanoğlu doğduğu andan itibaren çevresini tanımak ve anlamlandırmak için duyu organları ile donatılmıştır. Duyu organları dış dünyadan aldıkları verileri işlenmek üzere beyne gönderirler. Bu veriler, algılayan kişinin birikimleri doğrultusunda bilgiye dönüşürse gözlem olarak adlandırılır. Algıların bilgilere dönüşmesi için zihinsel bir süreçten geçmesi gereklidir. Gözlem de ancak bu zihinsel sürecin tamamlanması sonucunda oluşabilir. İnsanları, çevreyi, varlıkları, olayları; bir bütün olarak hayatı tanımak için gözlem yapmak şarttır.

Gözlemleyip özümsemediğimiz herhangi bir şeyi ne anlatabiliriz, ne de yazabiliriz. Bu durumun açıklaması “Dil, düşüncenin evidir.” sözünde gizlidir. Eğer sizin düşüncenizde, bilgi dağarcığınızda bir kavram yoksa bunu anlatabilmeniz, yazabilmeniz ve hatta hayal edebilmeniz bile imkânsızdır. Biraz düşünecek olursak hayatı boyunca çölde yaşamış bir kişinin karın lapa lapa yağışını tasvir etmesini nasıl bekleyebiliriz? Bakmak ve görmek; işitmek ve dinlemek arasındaki farkı anladığımızda gözlem yapmak için tam anlamıyla hazır durumda oluruz.

Bu noktada özellikle sahnede gösteri yapan sanatçıları örnek olarak verebiliriz. Bu sanatçıların neredeyse tamamı, toplumun aksayan yönlerini geliştirdikleri gözlem yetenekleriyle ele almakta ve işleyerek gösterilerinde malzeme olarak kullanılmaktadırlar. Bu gösterileri izleyenler bir yandan gülerken bir yandan da “Evet, gerçekten öyle.” demektedirler. Burada esas olan, sanatçı bakışıyla malzemenin alınması ve işlenmesidir.

Sonuç olarak iyi yazı yazmak için bütün duyularla alınan verileri işleyebilmemiz, yani gözlem yapabilmemiz gereklidir.

Örnek

•Bitkiler de çeşit çeşittiler: "Sevimli"leri, "cesurları", "korkakları", "zararlıları" ve daha birçokları. Devedikenleri baş düşmanıydı mesela. Çocuk onunla günde en az on defa düello yapar, saplarını koparırdı. Ama bu savaşın sonu gelmezdi. Çünkü devedikenleri budanmış olur, daha da büyürlerdi. Oysa kır sarmaşıkları, zararlı olsalar da, çok akıllı, çok neşeliydiler. Sabah güneşini en iyi karşılayan onlardı. Öteki bitkiler ne sabahı bilirlerdi ne akşamı. Hepsi birdi onlar için. Ama sarmaşıklar, güneşin sıcak ışınları yüzlerine vurur vurmaz gözlerini açarlardı.Önce bir gözlerini, sonra ötekini, derken bütün çiçeklerini açar, gülümserlerdi. Beyaz, açık-mavi, mor... Her renkte çiçekleri vardı bu sarmaşıkların. Eğer yanlarına gidip kimıldamadan ve ses çıkarmadan durursan, uyanırken birbirleriyle fısıldaştıklarını duyar gibi olursun. Karıncalar dahi bilirlerdi bunu. Sabahleyin sarmaşıkların kollarına tırmanır, güneşten gözlerini kısarak fısıldaşmaları dinlerlerdi. Kim bilir, belki çiçekler gördükleri düşleri anlatırlardı birbirlerine. Gündüzleri, genellikle öğleyin, çocuk, uzun saplı şırcın kümelerinin arasına dalar ve bundan çok hoşlanırdı. Şırcınlar iri boylu, çiçeksiz idiler. Ama çok güzel kokarlardı. Küme küme, sık sık biter, adacıklar oluşturur ve başka otları yanlarına sokmazlardı. Hem onun yakın dostuydular. Bir şeylere canı sıkıldığı, çok üzüldüğü ve kimselere görünmeden ağlamak istediği zaman, gelir onların arasına gizlenirdi. Şırcınlar çam gibi kokar ve insan kendisini bir çam ormanında sanırdı. Orası sessizdi, sıcaktı ve en önemlisi dallarıyla gökyüzünü örtmezlerdi. Sırtüstü uzanıp yatar, göğü seyrederdi onların arasında. Önce, gö- zünü perdeleyen gözyaşlarından pek bir şey göremezdi. Sonra gözyaşları diner ve bulutları seyre daldardı. Neyi görmek istese gösterirdi bulutlar. Onun mutsuz olduğunu, ah! etseler, vah! deseler de, kimsenin bulamayacağı bir yerlere kaçıp gitmek, uçup gitmek istediğini bilirlerdi. Kaçıp gitse, "Çocuk kayboldu, nerelerde bulacağız onu?" diyeceklerdi. Kaçıp gitmesin, orada durup kendilerini seyretsin diye de, onun istediği her biçime girerlerdi. Sayısız biçimlere girebilirdi bulutlar. Yalnız, o biçimlerin neye benzediğini anlaması, görmek istediğini seçip bulması gerekirdi. Şırcınlar göğü örtmezler, onların arasında insan huzura kavuşur, çam kokuları içini ısıtır. Onlar böyle bitkilerdir işte...Otlar hakkında daha pek çok şey biliyordu. Alçaklarda biten gümüş renkli çayırları da çok severdi. Acırdı da onlara. Pek tuhaftı bu gümüşe çalan ak otlar. Başları hep havadaydı. İpek gibi yumuşak püskülleri rüzgârsız edemezdi. Bekler dururlardı rüzgârı. Rüzgâr ne yöne eserse onlar da o yöne eğilirlerdi. Sanki komut almış ve tek kişiymiş gibi bütün çayır o yöne yatardı. Hele yağmur yağacak, fırtına çıkacak olsa, başlarını sokacak yer bulamazlardı. Tiril tiril titrer, yerlere kapanırlardı. Eğer ayakları olsaydı çok uzaklara kaçıp giderlerdi. Ama bu hâlleri yapmacıktı, bir oyundu. Fırtına diner dinmez yine başlarını kaldırır, kendilerini yele verir, oynaşırlardı. Rüzgâr nereye, onlar oraya ...

•Cengiz AYTIMATOV

“Allah’ım bana kitap dolu bir evle çiçek dolu bir bahçe ver.”
Konfüçyüs

Okumak: Yazma eylemi bir noktada birikim kazanma süreci ile yakından ilgilidir. Basit bir örnekle anlatacak olursak, bardağın taşması için önce dolması gerekir. Güzel yazı yazmak için de önce çok okumak ve bu yolla birikim kazanmak gerekir. Günlük hayatta hemen hepimiz “Çok gezen mi bilir, çok okuyan mı?” sorusuyla karşılaşmışızdır. Aslına bakılırsa bu soruda tartışılardan ilki gözlem birikimi, ikincisi ise bilgi birikimidir. Eğer bir kişi hem gezer hem de okursa ancak o zaman gerçekten bilgi bakımından zengin olur. Bilgi birikiminin gelişmesinin yanı sıra, çok okuyan kişinin dil becerileri ve anlatım gücü de okumayan kişilere göre çok büyük farklılık gösterir.

Örnek

•OKUMAK SANATI

•Örnek Metin

Okumak insanı zevklendirmeye, süslemeye ve onun hüner ve marifetini arttırmaya yarar. Zevk için başlıca kullanılışı, insana, yalnızlıktan ve herkesten ayrı olmaktan hoşlanmayı öğretmesidir. Süslemesi ise, onun konuşmasına ve muhakemesine verdiği renktedir. Hüner ve marifetini arttırması da ona işleri hakkında doğru hüküm vermeyi ve onları iyi idare etmeyi öğretmesidir. Okumak tabiatı geliştirir, tecrübe de onu geliştirir. Çünkü doğal yetenekler, tabiattaki bitkiler gibi okumak aracı ile budanmaya muhtaçtırlar. Tecrübe tarafından sınırlanmadığı takdirde okumak, kendi kendine ve serbestçe birçok yönde dal budak salar. Kurnaz insanlar okumayı küçümserler, basit insanlar ona hayran olurlar. Akıllı insanlar ise ondan faydalanırlar. Zira okumak, yalnız başına bir işin kendiliğinden nasıl yapılacağını öğretmez, onun dışında ve üstünde bir hizmet vardır ki o da gözlem ile elde edilir.

Başkalarını iğnelemek veya onları susturmak için okumayınız, sırf inanmak ve her şeyi muhakkak ve tabii sayabilmek için de okumayınız, bir şey söyleyebilmek ve süslü konuşma olanağını bulmak için de okumayınız. Yalnız daha iyi düşünebilmek, daha derin düşünebilmek ve düşüncelerinizden bir sonuç çıkarabilmek için okuyunuz. Bazı kitaplar tatmak, bazıları yutmak, bazıları da içlerindeki özü çiğnemek ve hazmedilmek içindir. Yani bazı kitaplar kısmen okunmalı, bazıları ise fazla bir merak ve çaba göstermeden sonuna kadar okunmalı, içlerinden birkaç tanesi de tam okunmalıdır ve onları okurken bütün özen ve dikkatinizi kullanmalısınız.

Bazı kitaplar da başkalarının yardımı ile veya onların yaptıkları özetlerden okunabilir. Fakat bu yalnız önemi az, tartışmalı ve kıymeti az olan kitaplar içindir.

“Zoon logon ekhon.”
(İnsan düşünen bir hayvandır.) Aristo

Örnek

- Okumak bir insanı doldurur, insanlarla konuşmak onu hazırlar, yazmak ise onu olgunlaştırır. Tarih kitapları insanları akıllı, şiirler anlayışlı, matematik cin fikirli, felsefe derin, ahlak kitapları ciddi ve temkinli yapar, mantık ve hitabet ise tartışma yeteneği verir. İnsanın anlayışına hiçbir şey engel olamaz, fakat bu ancak uygun bir okuma sayesinde ele geçirilebilir. Bir adamın anlayışı fazla hareketli ise ona matematik okumasını tavsiye ediniz. Eğer akıl kanıt ve sorunlardan bir parça uzaklaşırsa o tekrar yeniden başlamak mecburiyetinde kalır. Eğer bir adamın akli farklı şeyleri birbirinden ayırt etmeye kabiliyetli değilse, okul kitapları okusun. Yok, eğer herhangi bir işi açıklamak için başka bir şeyden faydalanamıyorsa ve önüne çıkan sorunları çözmeye yeteneği yoksa hukuk olaylarını okusun. Böylece insanın her ihtiyacına göre özel bir tedavi reçetesi bulmak mümkündür.

Düşünmek: Gözlem ve okuma yoluyla elde edilen birikimlerin zihinsel bir süreçten geçerek değerlendirilmesine düşünme diyoruz. İyi konuşup iyi yazmak için mutlaka düşünmek gerekir. Düşünen insan mutlaka üretir. Tarafsız ve objektif düşünen kişinin ortaya koyduğu değer, herkes tarafından kullanılmaya hazır bir malzemedir.

Ana Dil Becerisi Kazanmak: Diğer üç aşamada yapılanların bir anlam kazanabilmesi için dilin kurallarını ve inceliklerini tam olarak bilmek gereklidir. Dilin söz varlığını, anlatıma akıcılık kazandıracak hususları ve anlatılanların şekil itibarı ile doğruluğunu sağlayacak kuralları bilmek, iyi yazı yazmak için son derece önemlidir.

Örnek

•DİL SEVGİSİ, DİL BİLİNCİ

"Benim gerçek yurdum Fransızcadır, anadilimdir." demiş ünlü yazar Albert Camus. "Yurt" insanın kendini güvencede duyumsadığı, kimliğini, kişiliğini sürdürdüğü, kendini gerçekleştirebildiği, varlığını kanıtlayabildiği alan, yer diye tanımlanabilir. Dil, bireye toplumun bağışladığı en güzel yurttur. Dil tarihtir, coğrafyadır, tüm değerlerin yaşandığı alandır. Duyarlığımızı, düşüncelerimizi, yaratıcılığımızı besleyen en bereketli toprak... Geçmiş, geleceği, sonsuz kucaklayan bir dünya. Yaşadığı topraklardan koparılabilir insan, ama dilinden koparılamaz. Konuşabildiği sürece, dil toprağında her şeyi yeniden yaratabilir. Yerden göğe haklı Camus, insanın gerçek yurdu dildir. Kurtuluş Savaşı'nın önderi de, aynı görüştedir; bir toplum ancak diliyle var olabilir. "Ülkesini, yüksek bağımsızlığını korumasını bilen Türk ulusu, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır." derken, dili "yurt"la özdeşleştirmektedir.

Türkçe, düşüncemizin, duyarlığımızın, dünyayı algılama, yorumlama gücümüzün toprağıdır. Kendi diliyle yaşama bakamayan toplumun özgür olması, bağımsız olması düşünülemez.

Yahya Kemâl Türkçe için: "*Bu dil ağızda annemin sütüdür.*" diyor. Bizi dünyaya getiren anamız, sütüyle beraber anadilimizi de emzirmeye başlar bize. Yaşadığı ekin ortamının derinliklerinden süzülüp gelen ninnileri de, sevgi sıcaklığında kucağımıza akıtır. Bedenimiz sütle beslenip gelişirken, uyanmaya başlayan zihinsel gücümüz de dille beslenip yeşerir, boy atar. Bu yeşerme, boy atma, ninnileri izleyen masallarla renklenir, imge gücümüz genişlemeye başlar... Ağızımızdan dökülen kırık dökük, çağla tadındaki "anne", "baba" sözcükleri, dünyaya açılan ilk dil tomurcuklarıdır. Sıfır yaşla altı yaş arasında bizi kuşatan dil, kişiliğimizin temelini oluşturur. Sözcüklerin söylenişi, vurgulanışı, aile ortamının renginde, sıcaklığındadır. Genel dile geçişin, ana sütü sıcaklığında bir hazırlık dönemidir.

Evet, Türkçemiz ağızımızda, sonraki yaşlarda da sevgi, sevecenlik sıcaklığında, katıksızlığında, anamızın sütüdür. Aynı duruluğu, temizliği, aklıyı sürdürmek, dilimize yürek borcumuzdur.

Dağlarca: "*Türkçem, benim ses bayrağım*" derken, dilin gerçek yurdumuz, gerçek bağımsızlığımız olduğunu vurgulamaktadır. En büyük yıkım, ses bayrağımızı, özgürlüğün göklerinde dalgalandıramaz duruma düşmektir. Dilimizi korumak, varsıllaşmak, dünyaya katıklar sağlayan varlığımızı sürdürmektir.

"Başka dile uymaz annenin sesi, her sözün ararsan vardır Türkçesi." diyen Ziya Gökalp, başka dillerin gösterişine kapılmadan, bilim alanında, sanat alanında, düşünce alanında, annenin sesini sürdüren bir dille, yeni sözcükler yaratmalı, o dille dünyayı açıklamalı, yaratıcılığı sürdürmeli demek istiyor. Kendi dilimizle açıklayamayacağımız, dile getiremeyeceğimiz hiçbir gerçek yoktur çünkü. Büyük ozan, dünyaya Türkçenin eşsiz bir şiir dili olduğunu kabul ettiren, şiirleri yetmiş iki dilde okunan Nâzım Hikmet, "*Türkçem kadar güzelsin*" der sevgilisine. Ustalıyla, ekip biçtiği, altın hasatlar kaldırdığı dilinin toprağını, sevgiliyle özleştirir. Güzelliktir, sevgidir, barıştır, tüm varsıllığıyla yaşamdır *Türkçe* çünkü... Yurdundan uzaklara düşmüş olabilir, ama asıl yurdu Türkçedir onun. *Şeyh Bedreddin Destanı*'nda, *Kuvayi Milliye Destanı*'nda, *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nda, gürül gürün akan, "halkın ezgilenmiş soluğudur."

•Mehmet BAŞARAN

2. Yazma Aşaması

Gerekli ön hazırlıkların yapılmasının ardından gelen ikinci aşama, yazma aşamasıdır. Yazma aşaması yoğun bir zihinsel süreci ve bunun yanında sistemli çalışmayı gerektirir. Sistemli çalışmanın yazma etkinliğindeki karşılığı ise plan olarak karşımıza çıkmaktadır. Plansız yapılan bir yazma faaliyeti sonucunda gerçek anlamda bütün, güzel ve etkileyici ürünlerin ortaya çıkması kolay değildir.

Yazı yazarken karmaşanın içinde kaybolup gitmemek için aşağıdaki şekilde genel bir yol haritası çizebiliriz:

- Konuyu seçmek ve sınırlandırmak
- Konunun amacını tespit etmek
- Bakış açısını destekleyen düşünceleri bulmak ve bir düzen içerisinde bu düşünceleri işlemek
- Konuyu ele alma amacına uygun anlatım tekniklerini kullanmak
- Metne son biçimini vermek için kontrol amaçlı okumak

Bu yol haritası bütün yazma etkinliklerini kapsayacak şekilde düşünülmelidir. Takip edilecek yol haritasının yanında bir de her bir yazma etkinliğinin özelliklerine göre başka planlar da yapılabilir. Bu planları genel plan ve ayrıntılı plan olarak ikiye ayırabiliriz.

Kompozisyon Fransızca kökenli bir kelimedir ve anlamı “bir araya koymak, birleştirmek, inşa etmek”tir.

Genel Plan

Genel olarak kompozisyon derslerinde öğretilen ve hemen herkesin bildiği bir plan çeşididir. Genel plan “giriş/serim”, “gelişme/düğüm” ve “sonuç/çözüm” bölümlerini ihtiva eder.

Giriş, konuya okuyucunun hazırlandığı konunun ana hatlarının çizildiği bölümdür. Güzel yazmanın ilk şartı, etkileyici bir giriş yapmaktır. Okuyucular genel olarak, metnin giriş kısmında ya üsluptan etkilenecek yazıyı okumaya devam etmekte ya da girişi sıkıcı bulup okumaktan vazgeçebilmektedirler. Toplumda genel bir eğilim olarak “İnsanlar kıyafetleriyle karşılanır, fikirleriyle uğurlanırlar.” İşte yazıda giriş, insanların üzerlerindeki kıyafet hükmündedir. Eğer insanları yapacağınız girişle etkileyebilirsiniz, daha sonra açıklayacağınız fikirlerinizi de sunma fırsatını bulabilirsiniz.

Genel planda ikinci bölüm olan gelişme bölümünde fikirler açıklanır, iddialar ispatlanır ve örnekler sunulur. Gelişme bölümünde dikkat edilmesi gereken en önemli husus, işlenen konuların bir bütünlük arz etmesi ve düşüncüyü tamamlayıcı nitelikte olmasıdır.

Sonuç ise gelişme bölümünde anlatılanların ışığında varılan kişisel düşüncenin okuyuculara sunulduğu bölümdür.

Örnek

•SERHAD BELDES

•Örnek Metin

•(Giriş)

Kop Dağı'nı aşıyoruz, Zigana'nın daha yükseğinden geçeceğiz. Meğer bu dağın kendi değil yeri yüksekmiş. Dağı, farkına varmadan Babiâli yokuşunu dolanır gibi rahatça aşıverdik. Fakat kışın, tipi zamanı, her tarafa açık ve her tarafı çıplak olduğu için bütün karlar burada haşır ve neşir olurmuş. Dorukta bir sığınak binası, yolu göstermek için yüksek direkler ve yolunu kaybedenleri kendine çağıran büyük bir çan... Belli, Kop yazın mühimsenmemesinin bütün hincını kışın çıkarıyor. Altı yüz şu kadar kilometrelik transit yolunun üç büyük çetinliğinden gerideki Zigana'yı en karlı zamanda da açık bulundurmamak kolay, ilerideki Tahirgediği'ne kışlık başka bir yol açmak mümkün, fakat ortadaki Kop, üç hörgüçlü transit yolunun daima en zorlusu olarak kalacak. Ameleler, makineler; sedler, emekler; geçirtmek istemeyenle geçmek isteyenin cengi; inat ondan, azim bizden. Sökmez mi diyor? Kızdırmasın böğrüne tünel açar gene geçeriz!

•(Gelişme)

Kop'un öte yamacını iniyoruz. Önümüzde Erzurum Ovası, ovanın ortasında haşmetli Fırat'ın henüz Karasu adındaki körpe çizgili zikzakları ve ovanın karşısında Palandöken eteklerine bir gölge gibi abanmış Erzurum. Sabah kahvaltısını Trabzon'da yapmıştık, güneş ufka yaslanırken Erzurum'a kavuşuyoruz. Hâlbuki geldiğimiz yolun kilometreleri bir yılın günleri kadar. Atın tırısı bu yolu ancak bir haftada yenerdi, otomobil haftayı gün yaptı. Kazanılan yalnız hafta değil haftanın meşakkatleridir. Lastik tekerlek, takvimin yaprağında ömrümüzü arttırmıyor, şüphesiz, fakat ömür içinde zamanı uzatıp zaman içinde cefayı kısaltıyor. Otomobilin sebebiyet verdiği kazaları mı hatırlatmak istiyorsunuz? Otomobil kazaları kendinin değil, bizimdir. Beş altı saat enliliğinde ve sekiz on saat uzunluğunda bir yayla ovasını üç binlik dağlarla çevreleyiniz. Bu hep çıplak ve boz renkli dağların boyları nispetinde yüksek görünmeyişleri ovanın iki bin metre yüksekte oluşundandır. Her dağa verilen ad dağın ya vücuduna, ya huyuna uygun. İşte ovanın garbını kaplayan yazın yumuşak ve kışın belalı dağa Kop denmesi fırtınaların ve tipilerin orada kopmasındandır. Kop'un solunda ve ondan daha yüksek Pilavtepe, mahruti sivriliğiyle, buralarda âdet olduğu üzere, tepsi içine kalıptan dökülme pilavın tümsekli duruşunu andırıyor. Ovanın cenubunu kaplayan Palandöken dağı; sarplığından dolayı hayvanlar tırmanırken palanları düştüğü için bu ismi aldı. O silsile içindeki Eğerlidağ, konulan isim dağın adı değil tarifidir. Bu silsilenin şark ucu, Erzurum'un ensesine rastgelen kısım, adı Deveboynu; iki üç hörgüçlü silsile oraya gelince sahiden diz çöküp boynunu yere uzatmış bir deveye olduğu gibi birden yassılaşılarak gergin gergin boyun kırıyor.

“Sonuç bölümü bir ağacın meyvesine benzetilebilir. Âdeta ağacın hem çekirdeği, hem gövdesi ve hem de meyvesi onun içinde gizlidir.

Örnek

•Kop'tan gelen transit yolu Deveboynu'ndan geçer ve doğudan gelecek düşman, Erzurum'a ancak o boyundan gelebilir. Uzağı bırak, yalnız on dokuzuncu asrın ikinci çeyreğinden dördüncü çeyreğine kadar Ruslarla orada üç defa cenkleştik. Çatal sakallı, pembe yüzlü ve geniş göğüsleri bir sürü nişanla pırıldayan Rus generalleri: Paskeviç 1828'de oradan gelerek Erzurum'u almıştı. 1854 Kırım çenginde Repotof dahi oradan gelmek istedi ve daha sırta çıkmadan tepelendi. 1877'de General Melkof Deveboynu'nda bizim orduyu bozmuş, fakat kendi de Erzurum'dan atılarak orada mihlanıp kalmıştı. Müsavi mesafelerle sadece yarım asra sıralanan üç cenk; o sırtın duruşu ve rengi tıpkı Deveboynu, fakat içi kızıl boyun.

Üç cenkten birinde yeniliş, birinde yeniş; üçüncüsünde hem yeniliş hem yeniş; muvazene denklğini ancak dördüncü bir cenk bozacak. Büyük Harp patladı, Sarı- kamış faciasından sonra taarruz sırası Ruslarındır. Deveboynu'nu iyice müstahkemlemişiz. Başka yol yok, ovanın şarkı Kargapazarı dağlarıyla kapalı. Cismi de ismi gibi; o kış kıyamette kargaların bile geçemeyeceği haşin bir dağ. Geçilmez diye orayı müdafaasız bırakmışız. Fakat Rus kumandanı Yudenitç istihkâmla çarpışacağına tabiatın sarplığıyla savaşmayı tercih ediyor. Hain Kargapazarı, Rus orayı aştı ve ötede Deveboynu büyük bir boyun hâlinde kalakaldı.

Kargapazarı hain, Deveboynu şehitlik, Palandöken öfkeli, Pilavtepe verimsiz ve Kop dağı belalı... Ovayı çevreleyen dağların en hayırlısı ve en mübareği Dumlu dağdır. Ovanın şimaline gerilen şu kalın gövdeli, ağırbaşlı ve efendi duruşlu dağ. Fırat, buz gibi, billur gibi, oradan çıkıyor. Bir havuzluk memba... Fakat yarı vatanın suları o memba dolacak.

Şehre girmek üzereyiz, önümüze kocaman bir mania çıktı; bu, ne duvardır, ne kaledir, ne settir; sanki bir dağ dilimini yuvarlayarak üstüvaneleştirip yatırmışlar. Böğründe tünel gibi bir oyuk; yanları ve tavanı tünel gibi kesme taştan örülme. On, onbeş metre derinliğinde bir tünel. Ancak bir araba geçebilir. Esrarlı Mısır mabetlerinin yeraltı medhalinde gibiyiz. Burası İstanbul Kapısı imiş. Daha böyle Kars, Ardahan ve Harput isimlerini taşıyan üç kapı var. Bunlar Tanzimat devrinin istihkâmlarıdır. Adına "Devre-i Muttasıla" diyorlar. Bu istihkâmlar Erzurum etrafını yere yapışık birer dağ sucuğu gibi çevreledi. Şehrin göbeğinden bir kule ve yanında kale burçları yükseliyor. Bunlar da orta zaman hisarının ayakta kalabilen esmerleşmiş tunç renkli hatıraları. O kalenin üç suru ve üç kapısı vardı. Şimalde Gürcü Kapısı, şarkta Tebriz Kapısı ve cenupla garp arasında Erzincan Kapısı... O kapıların ne kolu kaldı, ne kanadı; kalan yalnız adla- rıdır. Eski hisarların hepsini "Devre-i Muttasıla"nın istihkâmlarına harcadılar. O hisarlarla on onbeş asırlık bir tarih ayakta duruyordu, ayaktaki tarih parçalanarak bu istihkâmların böğrüne yatırıldı. İstihkâmlar o tarihin mumyalarıdır.

Şehrin şark tarafında bir tepe var. Adına Topdağı deniyor. Geçen asrın ikinci çeyreği başında yapılan uğursuz cenkte Ruslar oraya top yerleştirerek şehri dövme- ye başladılar. Artık anlaşıldı ki eski kale yeni silaha karşı iflas etmiştir. Kırım harbinden biraz önce o dağa Mecidiye tabyası yapılmıştı. O harpten on yıl sonra "Devre-i Muttasıla" istihkâmlarını yapmak için meşhur Fosfor Mustafa Paşa gönderildi, istihkâmlar «Doksan üç» Harbine kadar on iki yıl sürüyor. O harpten sonra da daha on yıl çalışıldı. Milyonlarla altın, binlerle amele, hepsinden kıymetlisi akın akın gönüllüler. Verilen gönül, harcanan altından kat kat fazla. Erzurum halkı o istihkâmları bir Kâbe yapar gibi yapmıştır.

Örnek

•(Sonuç)

•Bir cümbüş yerinde değil bir Serhad beldesindeyiz, şark tarafından ne vakit bir harp patlarsa devlet hemen bağırdı: “Aman kahraman Erzurum”. Aman zamana lüzum yok; mademki kahramandır, balını yapan arı gibi o da kahramanlığını yapacak. Kahraman, her harpte yapacağını yaptı ve devlet her harp bitince kahramanı unuttu. Kan akıtmak, Erzurum en önde; imar etmek, Erzurum çok uzakta. Vatana olan borcun hiçbir vakit sonu olmaz, fakat bu Serhad beldesi vatana borcundan ziyade vatandan alacaktır.

•İsmail Habib SEVÜK

Ayrıntılı Plan

Ayrıntılı plan, yazma aşamasında ifade edilecek bütün ana ve alt başlıkların sıralanması ile yapılır. Ayrıntılı planın hazırlanması genel plana göre zordur. Ancak ayrıntılı planı hazırlandıktan sonra yazmak çok daha kolaylaşmaktadır. Ayrıntılı plan da temel olarak giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşur. Fakat her bir bölümde anlatılacaklar, ayrıntılı olarak başlıklandırılır. Şimdi Gazali'nin “Akıl susunca düşünce durur, düşünce durunca hareket durur. Hareketsizlik çürümenin eşiğidir.” sözünden hareketle bir yazı yazmak için ayrıntılı plan yapmaya çalışalım.

(Giriş)

1. İnsanı insan yapan özellikler

(Gelişme)

2. Aklın özellikleri
 - 2.1. İnsanları diğer canlılardan ayırması
 - 2.2. İnsanoğlunun gelişiminin ana kaynağını oluşturması
3. Düşünce nedir?
 - 3.1. Düşüncenin insana kazandırdıkları
 - 3.2. Düşünceyi geliştiren unsurlar
 - 3.3. Düşünmemenin doğuracağı sonuçlar
4. Akıl ve düşünce arasındaki ilişki

“Ayrıntılı plan temel olarak giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşur.”

4.1. Düşünceyi beslemesi açısından akıl

4.2. Akıl tetikleyicisi olarak düşüncenin işlevi

(Sonuç)

5. İnsanı geliştiren akıl ve düşüncedir.

5.1. Aklı düşünce ile birleştiremeyen insanlar ve toplumlar gelişemezler.

5.2. Gelişemeyen insan veya toplum çürümeye yüz tutar.

Plan Türleri

Plan yapılırken konunun ele alınış tarzına göre üç farklı plan çeşidi bulunmaktadır. Bunlar düşünce, duyu ve (olay) hareket planı olarak ifade edilmektedir.

Düşünce Planı

Düşünce planı bir konu hakkındaki görüşlerin, fikirlerin belirli bir düzen içerisinde anlatılması için yapılan planlardır. Düşünce planlarında görüşlerin ileri sürülmesi ve bunların ispatlanması temel amaç olduğu için planlama ve uygulama buna göre yapılmalıdır. Düşünce planı ile yazılan yazılar makale, konferans, röportaj ve inceleme türündeki yazılardır.

Düşünce planında görüşlerin ileri sürülmesi ve bunların ispatlanması esastır

Örnek

•Çocukları hiç tanımıyoruz. Mevcut yanlış düşüncelerden hareket edildiğinde, ilerledikçe şaşırıyoruz yolumuzu. En bilge kişiler yetişkinler için öğrenilmesi önemli olan şeyler üstünde duruyorlar ve çocukların öğrenmeleri gereken şeyleri düşünmüyorlar. Yetişkini her zaman çocuklukta arıyorlar ve bu yetişkinin yetişkin olmadan önceki durumunu düşünmüyorlar hiç. İşte benim el attığım konu budur ve iddia ediyorum ki yöntemim boş ve hayalî bile olsa gözlemlerimden yararlanmak her zaman mümkündür. Yapılması gerekenleri yeterince görememiş olabilirim ama üstünde durulması gereken konuyu çok iyi gördüğümü sanıyorum. Dolayısıyla her şeyden önce çocukların çok iyi gözlemlenmesi gerekir, çünkü onları kesinlikle hiç tanımıyorsunuz.
J.J. Rousseau

Duyu Planı

Ele alınan konunun duyu yönü ağırlıktaysa ve okuyucunun duygularına hitap etmek amaçlanmışsa duyu planının yapılması gereklidir. Duygu planı yapıldığında seçilen örnekler de buna göre olacaktır. Sanat değeri olan yazılar, mektup, deneme, günlük, anı, gezi gibi yazı türlerinde çoğunlukla duyu planı kullanılır. Duygu; kimi zaman en doruk noktadan başlatılır, kimi zaman da duygunun kıpırdanışı, yoğunlaşması, doruk noktaya ulaşması, arkasından yaşanan durgunluk ile işlenir.

Mektup, deneme, günlük, anı, gezi gibi yazılar sanat değeri olan yazılardır.

Başarılı bir anlatımda yazarın ya da şairin duyguları ile okuyucu ya da dinleyicinin duyguları örtüşür. Böyle yazıları okurken ya da dinlerken kimi zaman kahkahalarla güleriz, kimi zaman ağlarız, kimi zaman da durgunlaşırız.

Örnek

•Sağlık Üstüne

•İyi iken de hasta iken de canımın istediğini yapmışımdır her zaman. İçimden gelen isteklere büyük bir güvenim vardır. Acıyı acıyla gidermeyi sevmem. Hele insanı hastalıktan daha fazla rahatsız eden ilaçlardan nefret ederim. Karnınız ağrıyor diye kendinizi istiridye yemek keyfinden yoksun ettiniz mi, derdiniz birken iki olmuş demektir. Hastalıktan çektiğiniz yetmiyormuş gibi bir de perhizden çekersiniz. İlaçlarda nasıl olsa aldanıyoruz madem, bari ağzımızın tadıyla aldanalım. Herkes bunun tersini yapıyor. Kendine zor gelen neyse faydayı onda görüyor, kolay devadan çekiniyor. Canımın çektiği yiyecekler çok defa mideme en az dokunan şeyler olmuştur. İştahım midemle kendiliğinden uyuşur. Gençken biberli baharlı şeyler hoşuma giderdi. Yaşlanınca mideme dokunur, hoşuma da gitmez oldular. Şarap hastalara iyi gelmez. Hasta oldum mu en tiksindiğim şey de şarap olur. Zorla, istemeye istemeye yaptığım her şey dokunur bana; seve seve, iştahla yaptığım hiçbir şeyden zarar görmem.Hoşuma giden bir şeyin bana dokunduğunu bilmiyorum. Onun için hekimlerin dediklerini her zaman keyfimden yana çevirmişimdir, hem de alabildiğine...

Montaigne

Olay Planı

Olay planı daha çok harekete dayanan metinler oluşturmak için kullanılır. Tiyatro eserleri, birçok hikâye ve haber metinleri olay planı ile yazılan metinlerdir. Düşünce ve duygu planlarında giriş, gelişme ve sonuç şeklinde yapılan plan; olay planlarında serim, düğüm, çözüm şeklinde yapılır.

Plan Yapılırken Dikkat Edilecek Hususlar

Plan yapmaktaki esas amaç, yazı için seçilen konunun hangi sırayla anlatılacağını belirlemektir. Anlatımın sıraya konulması, hem konunun bütünlük arz etmesini sağlayacak hem de okuyan kişilerin yazının iç dünyasına girmesini kolaylaştıracaktır. Yazıda anlatılacakları sıralamak için;

- Zamana
- Neden-sonuç ilişkisine
- Kolaydan zora doğru olmasına
- Yer sırasına (yakından uzağa, uzaktan yakına; içten dışa, dıştan içe)

göre sıralama yapılabilir. Böylece anlatılanlar arasındaki bağlantı kopmadan metin tamamlanmış olur.

Fransızca bir kelime olan “teknik” yöntem, usul, imalat yöntemi” anlamına gelir.

Anlatım Teknikleri

Metin hazırlanırken yapılan planda, belirlenen amaçlar doğrultusunda uygun bir anlatım tekniği seçmek oldukça önemlidir. Kullanılan anlatım tekniğinin anlatılacak konuyla uyumlu olması gerekir. Yazılı anlatımda kullanılacak anlatım tekniklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Açıklayıcı anlatım
- Öyküleyici anlatım
- Betimleyici anlatım
- Karşılaştırmalı anlatım
- Kanıtlayıcı anlatım

Açıklayıcı Anlatım

Herhangi bir konu üzerinde bilgi vermek ve açıklama yapmak için kullanılan anlatım çeşididir. Açıklayıcı anlatımda anlatılan konu hakkında bilgi verilir ve okuyucunun bu konuda bilgi edinmesi amaçlanır. Makaleler, röportajlar, haber metinleri ve ansiklopedi maddeleri gibi yazılar, genellikle açıklayıcı anlatımla kaleme alınırlar.

Örnek

- **Aruz:** Hecelerin fonetik değerleri esas alınarak meydana getirilmiş bir vezin sistemidir. Nazımda uzun ve kısa hecelerin ahenkli bir şekilde gruplaşması ve sıralanmasıyla meydana getirilmiş bir vezinler sistemi olan aruz, Arap edebiyatında doğmuş dil yapılarına edebî gelenek ve millî zevklere göre değişikliklere uğrayarak, diğer Müslüman toplulukların edebiyatlarına da girmiştir. Aruz kelimesinin lügat manaları çoktur. Örneğin bir beytin ilk yarısının son tef'ilesi; çadırın orta direği; yön, taraf; bölge; ölçü ve örnek gibi.
(Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü)

Öyküleyici Anlatım

Bir olayın ne zaman, nerede, kimler arasında ve nasıl gerçekleştiğini anlatmak için kullanılan teknik öyküleyici anlatım tekniğidir. Bu tekniğe “hikâye etme tekniği” de denilmektedir.

Örnek

- Çavuş, bir eliyle bakır tolgasını tutarak, koştu. Merdivene daldı. Kuru Kadı, uzakta kara yerin üstünde daha kara bir leke gibi yavaş yavaş ilerleyen düşman alayına dikkatle baktı. Gözlerini küçülttü, büyüttü. Önlerinde birkaç top da sürüklüyorlardı. Binden fazlaydılar. Hâlbuki hisardaki gaziler? Kendisiyle beraber yüz on dört kişi... "Ama yine haklarından geliriz!" dedi. Uyanan, yukarı koşuyordu. Hisar kapısının iyice bağlanmasını emretti. Sarığını, cübbesini, kılıcını, tüfeğini getirtti. İhtiyar topçu gelince, ona da, hemen "haber topları"nı atmasını söyledi. Bir adetti. Saldırıya uğrayan bir palanga hemen "işaret topu" atarak etrafındaki kuleleri yardıma çağırırdı.

Ömer Seyfettin-Başını Vermeyen Şehit

Betimleyici Anlatım

Betimleme kelimesi Türkçe Sözlük'te: "Tasarlama, bir şeyi sözle veya yazıyla anlatma, göz önünde canlandırma, tasvir." şeklinde tanımlanmaktadır.

Betimleyici anlatım ise bir manzaranın, insanın ruh hâlinin, insanın ya da bir başka canlının dış görünüşünün, yani fizikî yapısının kullanıldığı anlatım tekniğidir. Bu anlatım tekniği için "tasvirî anlatım" ve "tasvir yoluyla anlatım" karşılıkları da kullanılmaktadır.

Bu anlatım tekniğini kullanılırken gereksiz ayrıntılara yer verilmemeli, anlatımda genelden özele doğru bir sıra takip edilmelidir. Betimleme yapılırken sıfatlar çokça kullanılmaktadır. Bu yüzden nesnelere veya durumları tasvir ederken seçilecek sıfatlara dikkat edilmelidir.

Örnek

- Bunca eski, yalın eşyanın ortasında çay fincanları harikuladeydi. Bunlar porselendi. Kulplarıysa çaya eğilmiş, çayı yudumlamaya hazır gümüş kuşlardı... Çay içtikten sonra İncilâ abla bize ud çalardı. "Çek deveci develeri engine / Şimdi rağbet güzel ve zengine" diye bir Güney-Anadolu türküsü söylerdi. Nuhbe Hanım, bu türkü söylendiğinde İncilâ ablaya nedense dargın, küsmüş bakardı. Ya da bana öyle geliyordu. Çünkü akşamın karardığı saatlerde, kapının gıcırdayarak açılmayacağını bilmek, bende çözemediğim duyguların başlangıcı sayılır. Söz gelimi bize sunulan gümüş kuşlu fincanların kırıldığını duyardım. Kafesteki kanaryanın bir sabah öldüğünü...

Selim İLERİ-Gelinlik Kız

Betimleme kelimesinin bir diğer adı "Tasvir" etmedir. Bu bakımdan eskiden bu yöneme "tasvirî yöntem" denirdi.

Karşılaştırmalı Anlatım

Metinde işlenen konu hakkındaki çeşitli görüşlerin bir arada bulunduğu anlatım şeklidir. Karşılaştırmalı anlatım daha çok düşünce yazılarında kullanılmaktadır.

Karşılaştırmalı anlatım tekniğinden ayrıca roman ve hikâye gibi kurgusal eserlerde mekân, şahıs karşılaştırmalarında da faydalanılmaktadır.

Deyimlerimizde görülen ikinci bir aktarma türü "ad aktarması"dır. Aynı zamanda bir söz sanatı olan bu anlam olayında bir kavram, bir olay ya da durum, onu gösteren sözcüklerle değil, onu dolaylı yoldan anlatan, ilişkisinin bulunduğu kavramlarla dile getirilir.

Yazılı anlatımda az sözle çok şey ifade etmek için deyimlerin ifade imkânlarından faydalanılır.

Örnek

•Büyük bir şaşkınlık belirtisi gösterme, bu durumda insanların davranışlarına dayanılarak parmak ısırma, parmağı ağzında kalmak biçiminde anlatılır. Elini cebine atmak, para vermeye davranmayı; el açmak, avuç açmak, başkasından para istemeyi ve dilenmeyi; kolları sıvamak, bir işe girişmeye başlamayı söze dönüştürür. Dilini tutmak ise konuşma eylemiyle ilgisi dolayısıyla, dilden yararlanarak "söyleyeceklerini söylememek" anlamını taşır.

Dilden dile, aynı eğilim sonucunda oluşmuş deyimler arasında, yakınlıklar, eşlikler bulunmaktadır.

Örnek

•Bir insan için "ölüme yakın olmak" kavramı anlatılırken Türkçede **bir ayağı çukurda olmak** deyimini kullanılmakta, burada çukur sözcüğüyle mezar kastedilmektedir. Almancada aynı durum **mit einem Fußschon im Grabe stehen**, İngilizcede de **to have one foot in the grave** biçiminde anlatılır. Bizde, eskiden **ebediyete intikal etmek**, bugün daha çok sonsuzluğa geçmek, uğurlanmak deyimleriyle dile getirilen "ölmek" kavramı, Almancada da **in die Ewigkeit ein- gehen** sözüyle karşılanmaktadır.
Doğan AKSAN

Kanıtlayıcı Anlatım

Bir konuda ileri sürülen fikirlerin, çeşitli görüşlerle desteklenerek kanıtlanmaya çalışıldığı anlatım tekniği kanıtlayıcı anlatımdır.

Kanıtlayıcı anlatımda önce düşünceler dile getirilir, sonra bu düşünceyi destekleyici kanıtlar ortaya konur, sonuçta da kanıtlanmak istenen düşünce doğrultusunda anlatılanlar özetlenir.

Kanıtlayıcı anlatım tekniği, daha çok bilimsel yazılarda kullanılır. Bu tür bilimsel yazılarda düşüncenin ispatı için farklı kaynaklara atıflarda bulunulur.

Örnek

- Söz söylemeyi öğrenmek kılıç kullanmayı öğrenmekten zordur." demiş ünlü mütefekkir Ahmet İşbihi. Türkçe öğretiminin en önemli hususlarından birisi de konuşma eğitimidir. Konuşma kavramı ile ilgili olarak yapılan tarifler genellikle bir başkası ile anlaşabilmede araç olma özelliği üzerine kuruludur. Aristo asırlar önce "Sözün en güzeli, söylenenin doğru olarak söylendiği, işitenin yararlandığı sözdür." demiş.
- Konuşma kavramı hep farklı şekiller de tarif edilmiştir:
- "Konuşma, bir kimsenin başka bir kimseye veya bir dinleyici topluluğu karşısında söylediği sözlere denir." bir başka tanıma göre ise "Konuşma, bir insanın başka bir insana ya da topluluğa duygu ve düşüncelerini sözle anlatmasıdır" diğer bir tanımda ise konuşma "Duygu ve düşüncelerimizi, görüp yaşadıklarımızı karşımızdakilere sözle nakletme işidir." Tariflerden de anlaşıldığı gibi konuşma, gündelik hayatın en önemli ihtiyacıdır. Toplum içindeki rolü ve mevkisi ne olursa olsun herkes iş ve uğraşısının gerektirdiği konuşmaları yaparak amacına ulaşmaya çalışır veya çalışmalıdır.

Sırrı ER

Bilimsel yazılarda en çok kullanılan yöntem "kanıtlayıcı yöntem"dir.

Bireysel Etkinlik

- Siz de bir konu belirleyiniz. Bu konu ile ilgili ayrıntılı bir plan hazırlayarak, özellikle hangi tür anlatımın daha etkili olabileceğini tartışınız.

Özet

• YAZILI ANLATIM

•İnsanoğlunun kullandığı en etkili iletişim kanalı dildir. Alıcı ve vericilerin bu kanalı etkili bir şekilde kullanabilmesi için öncelikli olarak anlama ve anlatım becerilerini geliştirmeleri gerekir.

•Buradan hareketle dilin anlama ve anlatma süreçlerini kapsayan bir etkinlik olduğunu söyleyebiliriz. Anlama süreci “dinleme” ve “okuma” etkinliklerini, anlatma süreci ise “konuşma” ve “yazma” etkinliklerini içermektedir. Bu dört etkinlik dört temel dil becerisi olarak adlandırılmaktadır.

•YAZILI ANLATIMIN ÖZELLİKLERİ

•Genel tanımıyla kompozisyon, parçalardan anlamlı ve güzel bütüne ulaşmaktır. Estetik kaygı ile meydana getirilen her ürün, çeşitli parçalardan oluşur. Kompozisyonu kuran kişi, bütün parçaların birbiriyle uyumlu olmasını sağlamalıdır. Güzel sanatların hemen her alanında kompozisyon kavramı karşımıza çıkmaktadır. Müzik, resim, edebiyat ve mimari gibi sanat dallarının herhangi biri ile uğraşan sanatçılar, kullandıkları parçalar hâlindeki malzemeyi en güzel bütüne ulaştırmayı amaç edinmişlerdir.

•Yazma Süreci

•Ön Hazırlık

•Her işte olduğu gibi yazma eyleminde de bir ön hazırlık şarttır. Bir konu üzerinde fikir beyan etmek, açıklama yapmak veya tespitte bulunmak için öncelikli olarak o konu ile ilgili hazırlığın tam olması gereklidir. Yazma süreçlerinden ön hazırlık aşamasını tamamlamak için öncelikle şunları yapmalıyız:

•**Gözlem:** İnsanoğlu doğduğu andan itibaren, çevresini tanımak ve anlamlandırmak için duyu organları ile donatılmıştır. Duyu organları dış dünyadan aldıkları verileri işlenmek üzere beyne gönderirler. Bu veriler, algılayan kişinin birikimleri doğrultusunda bilgiye dönüşürse gözlem olarak adlandırılır. İyi yazı yazmak için bütün duyu organlarıyla alınan verileri işleyebilmemiz, yani gözlem yapabilmemiz gereklidir.

•**Okumak:** Güzel yazı yazmak için önce çok okumak ve bu yolla birikim kazanmak gerekir. Günlük hayatta hemen hepimiz “Çok gezen mi bilir, çok okuyan mı?” sorusuyla karşılaşmışızdır. Aslına bakılırsa bu soruda tartışılardan ilki gözlem birikimi, ikincisi ise bilgi birikimidir. Eğer bir kişi, hem gezer hem de okursa ancak o zaman gerçekten bilgi bakımından zengin olur.

•**Düşünmek:** Gözlem ve okuma yoluyla elde edilen birikimlerin, zihinsel bir süreçten geçerek değerlendirilmesine düşünme diyoruz. İyi konuşup iyi yazmak için mutlaka düşünmek gerekir. Düşünen insan mutlaka üretir.

Özet (devamı)

•Duygu Planı

• Ele alınan konunun duygu yönü ağırlıktaysa ve okuyucunun duygularına hitap etmek amaçlanmışsa duygu planının yapılması gereklidir. Duygu planı yapıldığında seçilen örnekler de buna göre olacaktır. Sanat değeri olan yazılar, mektup, deneme, günlük, anı, gezi, gibi yazı türlerinde çoğunlukla duygu planı kullanılır.

•Olay Planı

• Olay planı daha çok harekete dayanan metinler oluşturmak için kullanılır. Tiyatro eserleri, birçok hikâye ve haber metinleri olay planı ile yazılan metinlerdir. Düşünce ve duygu planlarında giriş, gelişme ve sonuç şeklinde yapılan plan, olay planlarında serim, düğüm, çözüm şeklinde yapılır.

•Plan Yapılırken Dikkat Edilecek Hususlar

• Plan yapmaktaki esas amaç yazı için seçilen konunun hangi sırayla anlatılacağını belirlemektir. Anlatımın sıraya konulması, hem konunun bütünlük arz etmesini sağlayacak hem de okuyan kişilerin yazının iç dünyasına girmesini kolaylaştıracaktır. Yazıda anlatılacakları sıralamak için;

- Zamana,
- Neden-sonuç ilişkisine,
- Kolaydan zora doğru olmasına,
- Yer sırasına (yakından uzağa, uzaktan yakına, içten dışa, dıştan içe) göre sıralama yapılabilir.

•Açıklayıcı Anlatım

•Herhangi bir konu üzerinde bilgi vermek ve açıklama yapmak için kullanılan anlatım çeşididir. Açıklayıcı anlatımda anlatılan konu hakkında bilgi verilir ve okuyucunun bu konuda bilgi edinmesi amaçlanır.

•Öyküleyici Anlatım

•Bir olayın ne zaman, nerede, kimler arasında ve nasıl gerçekleştiğini anlatmak için kullanılan teknik öyküleyici anlatım tekniğidir. Bu anlatıma "hikâye etme tekniği" de denilmektedir.

•Betimleyici Anlatım

•Betimleyici anlatım ise bir manzaranın, insanın ruh hâlinin, insanın ya da bir başka canlının dış görünüşünün, yani fizikî yapısının kullanıldığı anlatım tekniğidir. Bu anlatım tekniği için "tasvirî anlatım" ve "tasvir yoluyla anlatım" karşılıkları da kullanılmaktadır. Anlatım tekniği kullanılırken gereksiz ayrıntılara yer verilmemeli, anlatımda genelden özele doğru bir sıra takip edilmelidir.

•Karşılaştırmalı Anlatım

•Metinde işlenen konu hakkındaki çeşitli görüşlerin bir arada bulunduğu anlatım şeklidir. Karşılaştırmalı anlatım daha çok düşünce yazılarında kullanılmaktadır.

•Karşılaştırmalı anlatım tekniğinden ayrıca roman ve hikâye gibi kurgusal eserlerde mekân, şahıs karşılaştırmalarında da faydalanılmaktadır.

•Kanıtlayıcı Anlatım

•Bir konuda ileri sürülen fikirlerin çeşitli görüşlerle desteklenerek kanıtlanmaya çalışıldığı anlatım tekniği kanıtlayıcı anlatımdır.

•Kanıtlayıcı anlatımda önce düşünceler dile getirilir, sonra bu düşünceyi destekleyici kanıtlar ortaya konur, sonuçta da kanıtlanmak istenen düşünce doğrultusunda anlatılanlar özetlenir.

Özet (devamı)

• **Ana Dil Becerisi Kazanmak:** Diğer üç aşamada yapılanların bir anlam kazanabilmesi için dilin kurallarını ve inceliklerini tam olarak bilmek gereklidir. Dilin söz varlığını, anlatıma akıcılık kazandıracak hususları ve anlatılanların şekil itibarı ile doğruluğunu sağlayacak kuralları bilmek iyi yazı yazmak için son derece önemlidir.

• **Yazma Aşaması**

• Gerekli ön hazırlıkların yapılmasının ardından gelen ikinci aşama, yazma aşamasıdır. Yazma aşaması yoğun bir zihinsel süreci ve bunun yanında sistemli çalışmayı gerektirir.

• Yazı yazarken karmaşanın içinde kaybolup gitmemek için aşağıdaki şekilde genel bir yol haritası çizebiliriz:

- 1. Konuyu seçmek ve sınırlandırmak
- 2. Konunun amacını tespit etmek
- 3. Bakış açısını destekleyen düşünceleri bulmak ve bir düzen içerisinde bu düşünceleri işlemek
- 4. Konuyu ele alma amacına uygun anlatım tekniklerini kullanmak
- 5. Metne son biçimini vermek için kontrol amaçlı okumak

• **Genel Plan**

• Genel olarak kompozisyon derslerinde öğretilen ve hemen herkesin bildiği bir plan çeşididir. Genel plan “giriş/serim”, “gelişme/düğüm” ve “sonuç/çözüm” bölümlerini ihtiva eder. Giriş, konuya okuyucunun hazırlandığı konunun ana hatlarının çizildiği bölümdür. Güzel yazmanın ilk şartı, etkileyici bir giriş yapmaktır. Okuyucular genel olarak, metnin giriş kısmında ya üsluptan etkilenerek yazıyı okumaya devam etmekte ya da giriş sıkıcı bulup okumaktan vazgeçebilmektedirler.

• Genel planda ikinci bölüm olan gelişme bölümü fikirlerin açıklandığı, iddiaların ispatlandığı, örneklerin sunulduğu bölümdür. Gelişme bölümünde dikkat edilmesi gereken en önemli husus, işlenen konuların bir bütünlük arz etmesi ve düşünceyi tamamlayıcı nitelikte olmasıdır.

• Sonuç ise gelişme bölümünde anlatılanların ışığında varılan kişisel düşüncenin, okuyuculara sunulduğu bölümdür.

• **Ayrıntılı Plan**

• Ayrıntılı plan, yazma aşamasında ifade edilecek bütün ana ve alt başlıkların sıralanması ile yapılır. Ayrıntılı planın hazırlanması genel plana göre zordur. Ancak ayrıntılı planı hazırlandıktan sonra yazmak çok daha kolaylaşmaktadır.

• **Düşünce Planı**

• Düşünce planı bir konu hakkındaki görüşlerin, fikirlerin belirli bir düzen içerisinde anlatılması için yapılan planlardır. Düşünce planlarında görüşlerin ileri sürülmesi ve bunların ispatlanması temel amaç olduğu için planlama ve uygulama buna göre yapılmalıdır. Düşünce planı ile yazılan yazılar makale, konferans, röportaj ve inceleme türündeki yazılardır.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Yazılı anlatımla ilgili aşağıda söylenenlerden hangisi yanlıştır?
 - a) Yazılı anlatım bilgilerin daha kalıcı olmasını sağlar.
 - b) Duygu ve düşünceleri anlatmanın en etkili yollarından biri yazılı anlatımdır.
 - c) Yazılı anlatım, insanlığın ortaya çıkışından beri kullanılan bir anlatım tarzıdır.
 - d) Yazılı anlatımda başarılı olmak için birtakım ilkeler vardır.
 - e) Yazılı anlatımın en önemli aşamalarından biri konu sınırlandırmadır.

2. Duygu, hayal ve heyecan konu olarak ele alınacaksa yapılacak plan türü aşağıdakilerden hangisidir?
 - a) Olay planı
 - b) Düşünce planı
 - c) Şiir planı
 - d) Duygu planı
 - e) Dramatik plan

3. Aşağıdakilerden hangisi yazma aşamalarından biri değildir?
 - a) Bakış açısını destekleyen düşünceleri bulmak
 - b) Düşünceleri anlatım sırasına göre düzenlemek
 - c) Okurun istediği anlatım tekniklerine göre yazmak
 - d) Konuyu seçmek
 - e) Konunun amacını tespit etmek

4. Aşağıdakilerden hangisi olay anlatan yazıların bölümlerinden biridir?
 - a) Düğüm
 - b) Giriş
 - c) Sonuç
 - d) Gelişme
 - e) Yayım

5. Aşağıdakilerden hangisi iyi yazma ilkelerinden biri değildir?
 - a) Gözlem yapmak
 - b) Okumak
 - c) Düşünmek
 - d) Ana dili iyi kullanmak
 - e) Dikkatli olmak

6. Bir konuda ileri sürülen fikirlerin çeşitli görüşlerle desteklenerek ispatlanmaya çalışıldığı anlatım türü aşağıdakilerden hangisidir?
- Öyküleyici
 - Kanıtlayıcı
 - Betimleyici
 - Yansıtmacı
 - Tartışmacı
7. "Etrafımız yemyeşil ağaçlar ve çimenlerle kuşatılmıştı." cümlesinde kullanılan anlatım türü aşağıdakilerden hangisidir?
- Kanıtlayıcı
 - Betimleyici
 - Öyküleyici
 - Açıklayıcı
 - Karşılaştırmalı
- Betimleyici anlatım kavramının yerine anlatım kavramı da kullanılır.
8. Cümlede boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?
- Tasvirî
 - Öyküleyici
 - Açıklayıcı
 - Tamamlayıcı
 - Karşılaştırmalı
9. Makale yazmak isteyen bir kişi aşağıdaki anlatım türlerinden hangisini tercih etmelidir?
- Öyküleyici-betimleyici
 - Betimleyici-tartışmacı
 - Öyküleyici-kanıtlayıcı
 - Kanıtlayıcı-betimleyici
 - Açıklayıcı-kanıtlayıcı
10. İki yöntemin birbirlerine karşı üstün ve zayıf yönlerini anlatmak için aşağıdaki yöntemlerden hangisi kullanılır?
- Betimleyici
 - Tartışmacı
 - Öyküleyici
 - Karşılaştırmalı
 - Kanıtlayıcı

Cevap Anahtarı

1.c, 2.d, 3.c, 4.a, 5.e, 6.b, 7.b, 8.a, 9.e, 10.d

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Adalı, O. (2003). Anlamak ve anlatmak. İstanbul: Pan Yayınları.
- Aksan, D. (2006). Türkçenin zenginlikleri incelikleri, Ankara: Bilgi Yayınları.
- Beyreli, L., Çetindağ, Z. & Celepoğlu, A. (2006). Yazılı ve sözlü anlatım, Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Er, S.(2010). Sözü'n büyü'sü. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Ergin, M. (2007). Üniversiteler için Türk dili. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gülensoy, T. (2010). Türkçe el kitabı. Ankara: Akçağ Yay.
- Yağcı, Ö. (2002). Cumhuriyet dönemi denemeler seçkisi. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yakıcı, A. vd. (2008). Üniversiteler için Türk dili ve kompozisyon bilgileri. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Yalçın, C. (2005). Güzel konuşma ve yazma kılavuzu. Ankara: Platin Yayınları.